

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ

50

Brno 2009

PŘEHLED VÝZKUMŮ

Recenzovaný časopis
Peer-reviewed journal

Ročník 50
Volume 50

Číslo 1–2
Issue 1–2

Předseda redakční rady
Head of editorial board

Pavel Kouřil

Redakční rada
Editorial Board

Herwig Friesinger, Václav Furmánek, Janusz K. Kozlowski,
Alexander Ruttka, Jiří A. Svoboda, Jaroslav Tejral, Ladislav Veliačik

Odpovědný redaktor
Editor in chief

Petr Škrdla

Výkonná redakce
Assistant Editors

Soňa Klanicová, Marián Mazuch, Ladislav Nejman, Olga Lečbychová,
Rudolf Procházka, Stanislav Stuchlík, Lubomír Šebela

Technická redakce, sazba
Technical Editors, typography

Pavel Jansa, Ondřej Mlejnek

Software
Software

Spencer Kimball, Peter Mattis, GIMP Development Team 2008: GNU
Image Manipulation Program, 2.6.1
GRASS Development Team 2008: Geographic Resources Analysis
Support System, 6.3.0
Kolektiv autorů 2008: Inkscape, 0.46
Kolektiv autorů 2005: L^AT_EX 2_ε

Fotografie na obálce
Cover Photography

Fotografie levalloiského hrotu nalezeného při výzkumu paleolitické lo-
kality Tvarožná-Za školou. Srov. studii P. Škrdly a kol. obr. 5:1. Foto
J. Špaček.

*A foto of the Levallois point found in the Paleolithic site Tvarožná-
Za školou. See the study of P. Škrdla et. al. Fig. 5:1. Photo by J. Špaček.*

Adresa redakce
Address

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Královopolská 147
612 00 Brno
E-mail: pv@iabrno.cz

Webové stránky s pokyny pro autory: <http://www.iabrno.cz/pv>

ISSN 1211-7250

MK ČR E 18648

Vydáno v Brně roku 2009

Copyright ©2009 Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. and the authors.

Všechny kosterní pozůstatky byly kvůli tomu ve velmi špatném stavu. Všichni zemřelí byli pohřbeni v přímé poloze na zádech s hlavou směřující k západu. V žádném z hrobů jsme nenalezli hrobovou výbavu. Proto je velkou otázkou i datování těchto hrobů. Na mladší dobu hradištní ukazuje především poloha hrobů a orientace zemřelých. Dle antropologického posudku T. Trubačové byli v hrobech pohřbeni 4 dospělí ve věku 20–29 let a 30–39 let a jedno dítě 2,5–3 roky. Bližší určení nebylo pro torzovitost kosterního materiálu možné.

Plocha výzkumu polykulturní lokality je na ZM list 24-41-15, 1:10 000 vymezena body: A: 410 mm od Z s. č., 42 mm od J s. č.; B: 419 mm od Z s. č., 50 mm od J s. č.; C: 418 mm od Z s. č., 33 mm od J s. č.; D: 428 mm od Z s. č., 41 mm od J s. č.

Blanka Mikulková

Resumé

Vyškov (Bez. Vyškov), „Nouzka“, Jungburgwallzeit. Gräberfeld. Rettungsgrabung.

ZNOJMO (OKR. ZNOJMO)

Hradiště sv. Hypolita. Doba středohradištní. Pohřebiště, hradiště. Záchraný a předstihový výzkum.

V přímé návaznosti na objev okrajové části zatím spíše pozdně velkomoravské nekropole, uskutečněný v samotném závěru roku 2007 na staveništi nového rodinného domu manželů Šobových, parcela č. 710 (Klíma 2008, 461–463), se v první polovině roku 2008 na znojmském Hradišti sv. Hypolita odvíjely velké přípravy na novou sezonu terénních výzkumů. Již v průběhu jarního semestru byla v rámci výuky předmětu „praktická cvičení z archeologie“ proškolená skupina studentů, která následně v průběhu letních prázdnin aktivně pomáhala vedoucímu výzkumu a zabezpečovala plnění všech náročných úkolů. Tvořili ji především magistři a bakaláři katedry historie PdF MU, kteří si ještě navíc rozšiřují svoje znalosti odborným studiem bakalářského stupně archeologie na FF MU.

Samotný plán terénních akcí na Hradišti, chráněném od r. 1987 stavební uzávěrou, se po dubnovém a květnovém zasedání jihomoravské archeologické komise zdál být velmi bohatý. Do stadia úředního schvalování na MÚ ve Znojmě se dostaly žádosti o výstavbu dvou nových rodinných domů. Ještě před zahájením hlavní sezony jsme však obdrželi informaci o tom, že jednu z plánovaných staveb jednoznačně zamítla znojmská kancelář Chráněné krajinné oblasti Podyjí, která má v posledních letech kupodivu nejen větší pravomoci při schvalování a odmítání žádostí stavebníků na Hradišti než archeologové, ale její rozhodnutí je definitivní a nedá se zpochybnit či odvoláním se na MÚ zrušit. S druhým stavebníkem jsme však již koncem května domluvili a sladili vlastní harmonogram prací tak, abychom mohli na jeho parcele hned v prvních prázdninových dnech s početnějším kolektivem spolupracovníků (22 vysokoškolských studentů) šetrně provést skrývku a postupně prošetřit především plochu plánovanou zástavby. Do zahájení našich prací, nejpozději však

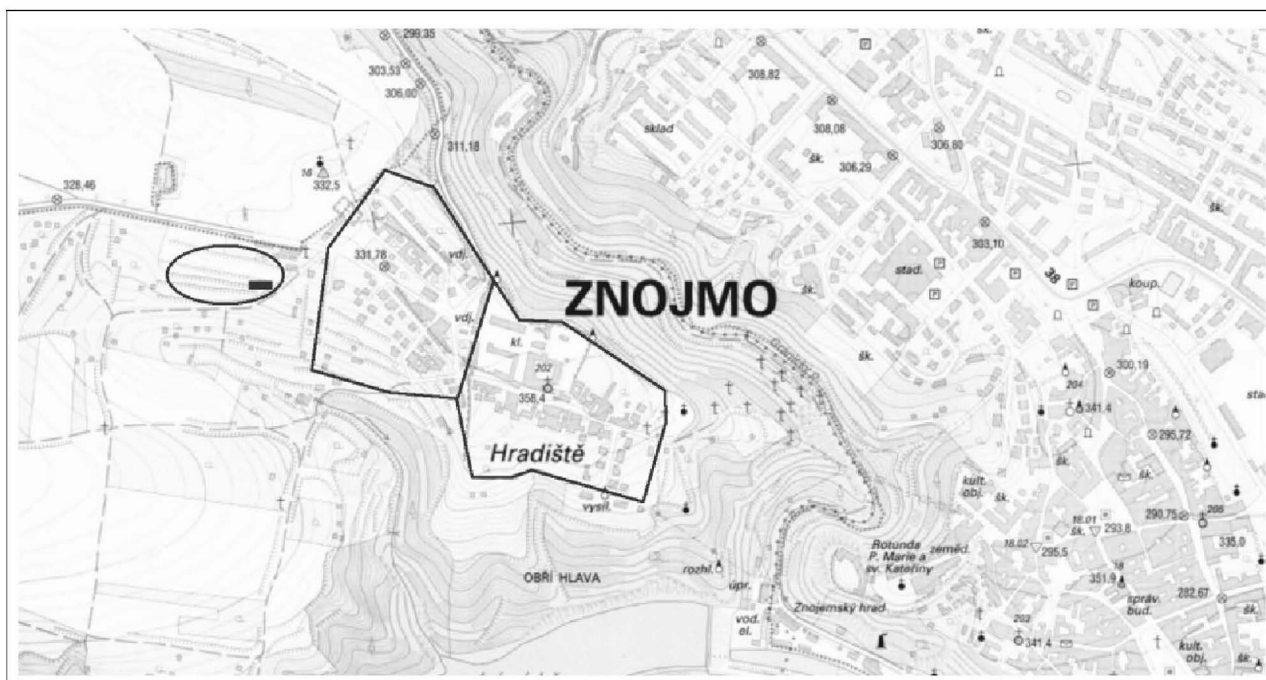
do poloviny července, přislíbil stavebník asanovat starý dům, na jehož ploše měla vzniknout nová stavba, a současně také odklidit všechny hromady sutí, kamene i vybraných starých cihel. Domluvený harmonogram však naprosto ztroskotal. Protahovalo se nejen stavební řízení, ale i asanační práce. S bouráním starého stavení se začalo až v samotném závěru roku 2008 a zbytky cihlo-kamenných obvodových stěn domu i sousedícího hospodářského objektu zůstávaly na místě ještě na konci února 2009, tedy v době odevzdání tohoto příspěvku. Připravená početná skupina studentů se tak téměř v celé první polovině července ocitla bez práce. Nepříjemnou situaci jsme proto museli rychle a operativně řešit.

1/ Sonda vnitřní příkop, p. č. 5/3 a 5/1. Zjišťovací výzkum.

Poloha lokality v ZM ČR 1:10 000 (list 34-11-21) je dána souřadnicemi od Z a J s. č. 260/82 mm.

Několik studentů se hned zapojilo do vybírání a čištění zasypaného vnitřního příkopu mezi hradem a opevněným předhradím. Toto místo, nalézající se na vrcholové ose ostrožny a v těsném sousedství vstupní brány do hospodářského traktu křížovnického probošství, nám se skrytou plochou přibližně 35 m² již po dvě sezony vytváří jistou zálohu doplňkového výzkumu. Ten zde spočívá v postupném vybírání novověkých navážek z řezu částí příkopu, zasekaného do skalního podloží před tělesem původně renesanční brány a zbytkem kamenné hradební stěny. Předpokládáme, že místo však mělo pro svoji centrální a dominantní polohu zcela zásadní význam také již v raném středověku a snad i ještě dříve. Potvrzují to i výsledky terénních výzkumů v minulých letech, prováděných v nejbližším okolí za fortifikací, již v areálu vnitřního hradu, dnešního hospodářského traktu probošství (Klíma 2001, 3–24). K úpravě terénu – zavážení příkopu – zde docházelo postupně, ale hlavně ve druhé polovině 19.–poč. 20. století. Stratigrafie, pozorně sledovaná v celém tomto prostoru, jasně dokladuje systematické zahrnování výrazné terénní deprese s využitím povozů s nejružnějším materiálem. Nejčastěji to je povrchová vrstva drolivého skalního podloží promísená hlínou, vytěžená patrně při hloubení základů domů a hospodářských staveb v celém prostoru předhradí, kam se Hradiště v uvedeném období postupně rozšiřovalo. Snadno oddělitelné vrstvy s minimálním počtem nálezu jsou proložené jasně odpadovými vrstvami tmavší hlinité půdy s četnými kusy keramiky, skla, kostí, cihel, kamenů, malty i defektními či fragmentárními kovovými předměty. Trošku jiná a zcela pochopitelná situace se objevila na východním okraji příkopu, kde jsme se těsně přiblížili ke skloněnému, osekávanému skalnímu podloží. To pokrývala kulturní vrstva o mocnosti do 20 cm, v níž se vyskytoval starší, převážně keramický materiál i ostatní drobné nálezy. Jeho datování lze klást do pozdně středověkého až raně novověkého období. Objevily se tu však i keramické zlomky středověké, velkomoravské i pravěké. Práce na tomto místě však ještě nejsou ukončeny a budou probíhat i v roce 2009 dokončením sondážního řezu, dovybráním zásypu příkopu, zdokumentováním a konečně také vyhodnocením všech získaných poznatků.

Zmíněná práce však z početného kolektivu na výzkumu zúčastněných spolupracovníků (studentů) dokázala za-

Obr. 143: Znojmo-Hradiště. Snímek katastrální mapy Znojma-Hradiště s vyznačeným hradištěm, prostorem centrální velkomoravské nekropole v západním sousedství předhradí a místem výzkumu. *Abb. 143: Znojmo-Hradiště. Die Aufnahme des Katasterplans von Znojmo-Hradiště (Pöntenberg) mit markiertem Burgwall, Raum der zentralen grossmährischen Begräbnisstätte in westlicher Nachbarschaft der Vorburg und mit der Grabungstelle.*

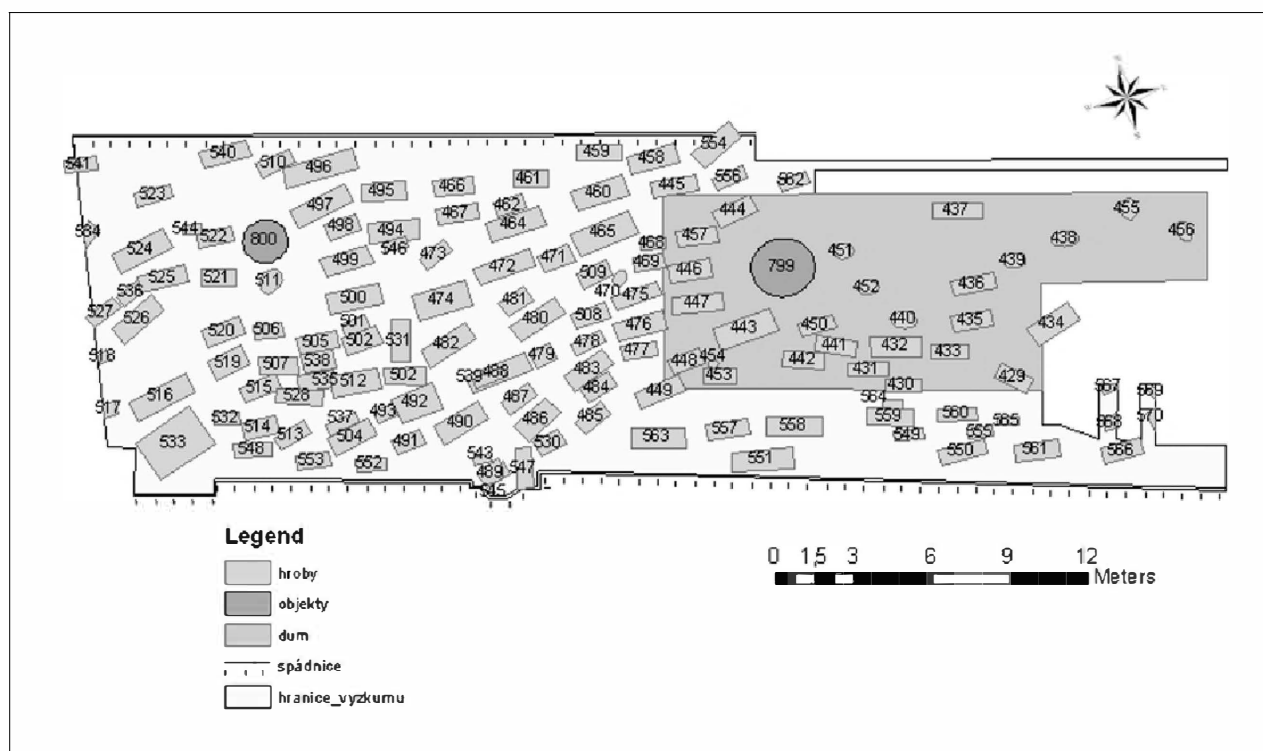
městnat jen malou skupinu. Navíc v tehdy nejbližších červencových dnech nebyl ani hlášen žádný chystaný zásah do terénu, který by vyžadoval záchrannou archeologickou akci. Věděli jsme však, že stavebník Mgr. Šoba, na jehož parcele jsme před několika měsíci zachytili okraj centrální nekropole a který již v jarních měsících roku 2008 postavil hrubou stavbu svého nového domu, hodlá v západním sousedství své novostavby upravovat celý pás terasy. Uvažoval o tom, že zde do terénu zapustí i větší bazén. Bagrováním a úpravou terénu by tak rozhodně porušil řadu hrobových celků. Tato skutečnost, společně ale také se značnou dávkou zvědavosti o situaci na pohřebišti, nás vedla k tomu, abychom s ním uzavřeli smlouvu a provedli hned v těsném sousedství jeho stavby plošnou skrývku. Ta se nakonec stala hlavním terénním výzkumem 2008.

2/ Sonda Šoba, cesta k zahradám, p. č. 710. Záchranný a zjišťovací výzkum.

Poloha lokality v ZM ČR 1:10 000 (list 34-11-21) je dána souřadnicemi od Z a J s. č. 225/97. Samo naleziště leží na jihozápadním okraji obce, jižně od okresní silnice z Hradiště na Mašovice a již vně mohutného opevnění velkomoravského centra – jeho předhradí. Rozkládá se pod vrcholovou osou táhlého návrší, směřujícího přibližně od západu k východu rovnoběžně se silnicí. Na jeho skloněné jižní a jihovýchodní straně se v mocnější vrstvě ukládaly spraše pleistocenního stáří. Ty na celé lokalitě – skalní ostrožně s nízkým půdním krytem – vytvořily právě zde jediné a ideální podmínky pro založení a užívání pohřebišti. Východním směrem od plochy prošetřené již v závěru roku 2007 se terén mírně sklání a po několika metrech jej protíná cesta, připomínající starou úvozovou komunikaci. Táhne se jihozápadním směrem k závěru údolí Pivovarského potoka. Dnes je celé toto údolí s oběma bočními svahy pokryto oplocenými zahradami.

Pouze horní polovinu návrší severního svahu údolí rozdělují čtyři dlouhé terasy, využívané po staletí jako pole. Druhý, východní okraj zmíněné cesty tvoří hranici čtyř dalších soukromých parcel, které se táhnou jižním směrem a nejvýchodnější z nich se již nachází nad velkomoravským příkopem a okrajem zborcené hrady. Pás fortifikace je od posledních prošetřených hrobů vzdálen pouhých 55 metrů.

Vlastní terénní práce jsme zahájili s malým zpožděním, zaviněným výše zmíněnými skutečnostmi. A to až ve druhém týdnu července. Hlavní etapa výzkumu trvala do 20. srpna., ale následně jsme ještě v říjnu a listopadu byli nuceni provést záchranný výzkum na úzké ploše u jižní zdi novostavby, kde na hranici parcely a také terasy stavebník zahájil výkop rýhy pro zdivo kamenné zídky. Všech prací se na této sondě zúčastnilo celkem 93 vysokoškolských studentů. Na hlavním výzkumu byla praktikována metoda plošného odkryvu, který byl zpočátku prováděn ručně. Záměrně jsme se rozhodli pro ruční skrývku, protože jsme již z předchozí záchranné akce měli konkrétní představu o minimální hloubce dětských hrobů nalézajících se na bázi ornice bez zahloubení jámy do sprašového podloží. Zemina však v západním sousedství již stojící novostavby domu byla dokonale uježděná nákladními vozy, které tudy navážely všechn stavební materiál. Proto jsme po prvním týdnu opravdu namáhavé práce využili k hrubé skrývce techniku. Pozorný dohled se rozhodně vyplatil, protože se podařilo zachytit a zachránit několik velmi mělkých hrobů. Při následném začištění celé skryté plochy o rozsahu 22 × 12 m jsme museli konstatovat, že z téměř poloviny celé plochy každé terasy se v průběhu několika minulých století soustavnou zemědělskou orbou, vedenou navíc stále jen jedním směrem, terasa do svahu zařezávala. Docházelo ale také k postup-

Obr. 144: Znojmo-Hradiště. Plán prozkoumané východní okrajové části velkomoravské nekropole ve Znojmě-Hradišti (digitalizace J. Kováčik). *Abb. 144: Znojmo-Hradiště. Der Plan des erforschten östlichen Randteils der grossmährischen Begräbnisstätte in Znojmo-Hradiště (digitalisiert von J. Kováčik).*

nému posunu ornice k jejímu jižnímu okraji. Tam zase její mocnost výrazně narůstala. V zářezu terasy dosahovala ornice pouhých 25 cm, zatímco na protilehlé straně až 80 cm. Ani stratigrafická situace na pohřebišti nebyla příliš jednoduchá. Přibližně na třetině skryté plochy, hlavně v jižním pásu terasy, jsme mezi hnědozemní ornici a podložní spraši zachytili až 25 cm mocné jazyky (čočky) rezavé hlinitofjlovité půdy. Velmi špatně se v ní rozlišovaly spraši mírně promísené zásypy hrobových jam. Místy byla tato půda zachycena radlicí pluhu a orbou rovněž posouvána. Proto se mnoho hrobových jam rýsovalo jako dokonce jen i 18 cm široké a různě dlouhé, nevýrazné pásy. Teprve po sejmutí této rezavé půdy se již v čisté spraši objevily zásypy řady hrobů v celém rozměru, pokud se alespoň mírně zahluhovaly do žluté spraše. Celou skrývku jsme rozměřili do kvadrantů o délce strany 5 m a v celkovém plánu propojili s prozkoumanou starší skrývkou pod stavbou rodinného domu.

Na prošetřované a začištěné ploše nového výzkumu (264 m²) se vyrýsovalo celkem 91 hrobů. K nim ještě v průběhu výše zmíněného záchraňovacího výzkumu, provedeného v listopadu na úzkém prostoru u jižní zdi novostavby (výstavba základů plotové zídky), přibylo dalších 17 kostrových hrobů. Překvapivá byla jejich hustota a téměř dokonalé vzájemné respektování. Jen v několika málo případech došlo k nepatrnému porušení okraje hrobové jámy sousedním hrobem. Při pečlivém seškrábnutí nejbližšího okolí hrobů se v řadě případů podařilo zachytit stopy po dřevěné úpravě jámy. Především to byly drobnější kůly (kulatina), které jsme v podobě tmavších a tupě zahrocených pruhů sledovali ve stěně hrobové jámy, za hlavami pohřbených. Končily ve spraši někdy až v hloubce 30 cm. Pokud si připočítáme k této veličině

ještě přibližně 40 cm mocnou vrstvu ornice, dostáváme se k hloubce až 70 cm. Průměr této tyčoviny či kulatiny se nejčastěji pohyboval kolem 8 cm. Lze si představit, že právě ona označovala hrob. Při představě, že z terénu vystupovala minimálně 50–80 cm, vychází nám její celková délka asi 130 cm, kterou ještě bez problémů dospělý muž mohl dobře zarazit poměrně hluboko do okraje hrobové jámy. Vedle těchto drobnějších kůlů jsme u některých hrobů narazili na stopy mohutnějších kůlů. Byly zapuštěné opět až 30 cm do sprašového podloží a nacházely se pravidelně proti sobě v dlouhých stěnách hrobové jámy, vzdálené od rohu 30–50 cm. Mohly by dokládat dočasnou přítomnost jednoduché, ale masivnější dřevěné konstrukce nad vlastním hrobem. Tyto zajímavé prvky však budou teprve podrobně vyhodnocovány. Stejně tomu bude i v případech vnitřní dřevěné úpravy hrobů, ať už se jedná o dřevěné obložení, prkna pod hlavou a chodidly pohřbeného, rakev atd. Ve srovnání s některými ostatními nekropolemi např. na Břeclavsku, Hodonínsku (Klanica 2006, 26–29, obr. 13), na Hradišti ve Znojmě zatím zcela postrádáme hroby s výklenky.

V rámci této zprávy jsme se rozhodli podat základní a stručný přehled informací z celé, dosud prozkoumané okrajové části objevené nekropole. Jde tedy o výsledky výzkumu z let 2007 a 2008:

Celková dosud prozkoumaná plocha dosáhla zatím rozlohy 513 m². Na ní bylo zatím prozkoumáno, všestranně zdokumentováno (podrobný textový popis s plánkem, kresba 1:10, série fotografií hrobových celků i detailů a nálezů, filmová dokumentace) a následně vyzvednuto celkem 136 hrobů. Z toho 126 kostrových a 10 žárových? Při pohledu na plán (obr. 144) můžeme ve východní části plochy poměrně zřetelně pozorovat postupné vyznívání

hrobových celků u okraje nekropole. Zde jsme zachytili spíše několik mělkých mísovitých prohlubní se zbytky popela a střepy keramiky. Tato skutečnost svědčí nejspíše o zachycení zbytků několika žárových hrobů. V odkrytém pásu terasy se prozkoumané hroby kumulovaly do tří nevýrazných celků. Za pozornost rozhodně stojí dva v půdorysu kruhové a přibližně 30–50 cm do spraše mísovité zahloubené objekty, kolem nichž je prázdný prostor bez hrobů. Okolní hroby tento prostor plně respektovaly. Tmavá hlinitá výplň objektů obsahovala uhlíky po spáleném dřevě a také střepy velkomoravské keramiky. Mohlo by se snad jednat o malé shromaždiště a pietní místo pro pozůstalé u větší skupiny hrobů náležejících pohřbeným, kteří byli spojeni příbuzenskými vazbami.

Vlastní hrobové jámy vykazovaly půdorysné tvary víceméně pravidelného obdélníku s mírně zaoblenými rohy a nejčastěji kolmými stěnami. Většinou dětské hroby se často objevovaly již na bázi ornice, jen s mělkým zahloubením dna do podložní spraše. Vzhledem ke zmíněným terénním úpravám orbou se jejich hloubka pohybovala od 25 do 40 cm, přičemž, kosta a např. i nádobka byla častěji zachycena radlicí pluhu a porušena. Nejvíce pohřbů ale dosahovalo svého dna ve spraši v hloubce 50–80 cm. Prostorné a většinou bohaté hroby dospělých jedinců pak zasahovaly i více než 130 cm do sprašového podloží.

Z celkového počtu jsme prozkoumali 7 dvojhrobů a jednu rozšířenou hrobovou jámu, v níž byli ve dvou etapách pohřbeni tři jedinci. Ve čtyřech případech jsme sledovali záměrné porušení těla a dále také několik odchylek v poloze kosty. Objevila se poloha na pravém boku (1 ×), levém boku (1 ×), poloha skrčená na zádech s pokrčenými a roztaženými koleny (1 ×) a konečně i poloha na břicho (1 ×). Rovněž v orientaci pohřbů došlo ve třech případech k odchylce. Evidovali jsme orientaci S–J (1 ×), J–S (1 ×) a také V–Z (1 ×). Věkovou skladbu částí pohřebiště jsme zatím bez definitivního odborného posouzení antropologů z PřF MU (zpracovává E. Drozdová) mohli jen přibližně odhadnout: novorozenec–6 pohřbů (4%); dítě (Infans I, II)–73 pohřbů (51%); nedospělý + dospělý (juvenis, adultus, maturus)–50 pohřbů (35%) a neurčitelných pohřbů jsme zachytili celkem 16 (10%). Již před odevzdáním antropologického materiálu na PřF MU jsme přímo v terénu na některých kostřácích sledovali stopy po viditelných a nápadných zraněních a nemocech. K rozhodně nejzajímavějším náležela zlomená a špatně srostlá levá pažní kost dospělého jedince (hr. 525), kterou doprovázel dlouhodobý zánět. Ten způsobil hlubokou jamku v kostní tkáni u místa srůstu fraktury. Dalším zajímavým nálezem byla mnohočetná čelistní fraktura, způsobená velkým, smrtelným úderem. Konečně z antropologického hlediska k téměř senzacím náleží kosta mladé ženy, přibližně šestnáctileté (hr. 539), která patrně zemřela při porodu. Byla postižena těžkou tuberkulózou páteře, jež se projevila obrovským hrbem. Tělo zesnulé museli pozůstalí do hrobu uložit téměř v sedící poloze. Podobné nálezy jsou velkou vzácností a jsou sledovány s patřičnou pozorností (Stašková-Štukovská *et al.* 2006).

V budoucnosti se právě na pohřebišti ve Znojme-Hradišti naskytá jedinečná možnost provádět odběry vzorků pro výzkum mitochondriální DNA. Tento výzkum se připravuje již pro sezonu r. 2009.

Obr. 145: Znojmo-Hradiště. Pohled na zkoumanou plochu pohřebiště ze západu. Některé z hrobových jam jsou zatím zvýrazněny jen jemným vybráním části zásypu. Abb. 145: Znojmo-Hradiště. Der westliche Blick auf die erforschte Fläche der Begräbnisstätte. Einige Grabgruben wurden bisher durch das partielle Ausheben der Füllung geprägt.

Obr. 146: Znojmo-Hradiště. Dvojhrob dětí č. 471. Abb. 146: Znojmo-Hradiště. Grab zweier Kinder Nr. 471.

Různě bohatá hrobová výbava byla evidována u 103 hrobů (76% všech pohřbů). Z tohoto počtu hrobů jsme vyzvedli nálezy uvedené v tab. 1.

Předložený přehled je pouze ilustrativní. Obecně se dá říci, že dosavadní nálezy svým charakterem zapadají do pozdního velkomoravského období závěru 9. a první poloviny 10. století. Je to však dobře vysvětlitelné. Zatím se pohybuje na východním okraji nekropole, kam se od nejstarších hrobů ve středu návrší pohřebiště postupně rozrůstalo. Předpokládáme, že plánovaný geofyzikální průzkum potvrdí naše představy. Následně bychom chtěli ověřit měření a předpoklady o pokračování pohřebiště západním směrem, a to sondáží v dosud zkoumané terase.

V současné době je na expedici ve Znojme dokončována kompletní inventarizace všech předmětů a probíhá etapa konzervátorské a restaurátorské práce. Následně navážeme kresebnou a novou fotografickou dokumentací předmětů, speciálními výzkumy (paleobotanika, paleozoologie, textil, metalografie, v terénu geofyzika, aj.) abychom postupně shromáždili všechny infor-

Tab. 1: Znojmo-Hradiště. Přehled nálezů z hrobů. Tab. 1: Znojmo-Hradiště. Übersicht der Funde aus Gräbern.

Druh nálezu	Počet ks	V počtu hr.	%	Druh nálezu	Počet ks	V počtu hr.	%
Nože	54	46	34%	Gombík – sklo	7	5	4%
Ostruhy	4	2	1%	Gombík – kov	4	3	2%
Přezka opasku	5	5	4%	Prsten	21	15	11%
Přezka + nákončí	4+4	2	1%	Rolníčka	6	5	4%
Nákončí	1	1	1%	Nádoba	39	33	24%
Hroty šípů	7	4	3%	Vejce slepičí	34	28	21%
Sekera	3	3	2%	Ocílka	2	2	1%
Kopí	1	1	1%	Háček rybářský	1	1	1%
Břítva	1	1	1%	Přeslen	2	2	1%
Vědro	4	4	3%	Příloha masité potraviny	10	10	7%
Náušnice	152	47	35%	Rohovcový ústěp	4	4	3%
Korály	100	10	7%	Fragment textilu	11	11	8%
Fragment skla	1	1	1%	Zrnka – obilky, semena	x	14	14%
Závěsek k náhrdel.	6	2	1%	Zrnka – vinná réva	x	5	4%

mace pro přípravu náleзовé zprávy, katalogu a prvních podrobnějších publikačních výstupů.

První výsledky výzkumu objeveného velkomoravského pohřebiště jsou překvapivé a dovolují optimisticky hledět do dalších výzkumných sezon. Lze říci, že se po dlouhé, mnohdy náročné terénní práci ve Znojmě-Hradišti, dosud orientované především na drobnější záchranné výzkumy pod stavbami rodinných domků, malých hospodářských objektů, ale hlavně při výkopech různých přípojek, narazilo konečně po 21 letech bádání na jedinečný objev centrální nekropole. Po zachycení jen zbytku okrajové části prvního pohřebiště v areálu vnitřního hradu u kostela sv. Hypolita v letech 1997–1998 (Klíma 2004, 179–190), které bylo porušeno a překryto šesti horizonty mladohradištních až novověkých hrobů, je objevená nekropole jen málo poškozena. Slibuje proto přinést kvalitní výsledky, které hodláme získávat v širší spolupráci s řadou specialistů. Někteří kolegové již sami nabídli pomoc při využití speciálních moderních metod, další hodláme oslovit a nabídnout spolupráci i v oblasti publikační.

S výsledky výzkumu, kompletní a všestrannou dokumentací i nálezy byla již v průběhu vlastních terénních prací (hlavně v první polovině srpna 2008) podrobně seznámena řada odborníků z domova i ze zahraničí. S velkým zájmem a téměř nadšením přijímali informace o objevu nekropole návštěvníci a turisté, kteří na lokalitu v průběhu letních prázdnin zavítali v obrovském počtu. O výzkumu se pochvalně vyjádřili také účastníci jednání závěrečné odborné komise, kteří se na Hradišti sešli dne 16. září. Konstatovali, že výzkum vedený Katedrou historie PdF MU ve spolupráci s Nadačním fondem sv. Hypolita je prováděn na velmi dobré profesionální úrovni a dosahuje kvalitních výsledků. Současně plně doporučili jeho pokračování, protože může významnou měrou posunout naše poznatky o řadě diskutovaných problémů souvisejících hlavně s chronologií hmotné kultury 9.–10. století. Navíc také tento výzkum konečně představuje velkomoravské hradiště sv. Hypolita ve Znojmě v plném lesku, jako významné mocenské ústředí své doby na jihozápadní Moravě. Lze jej oprávněně řadit po bok těch nejvýznamnějších center Velkomoravské říše.

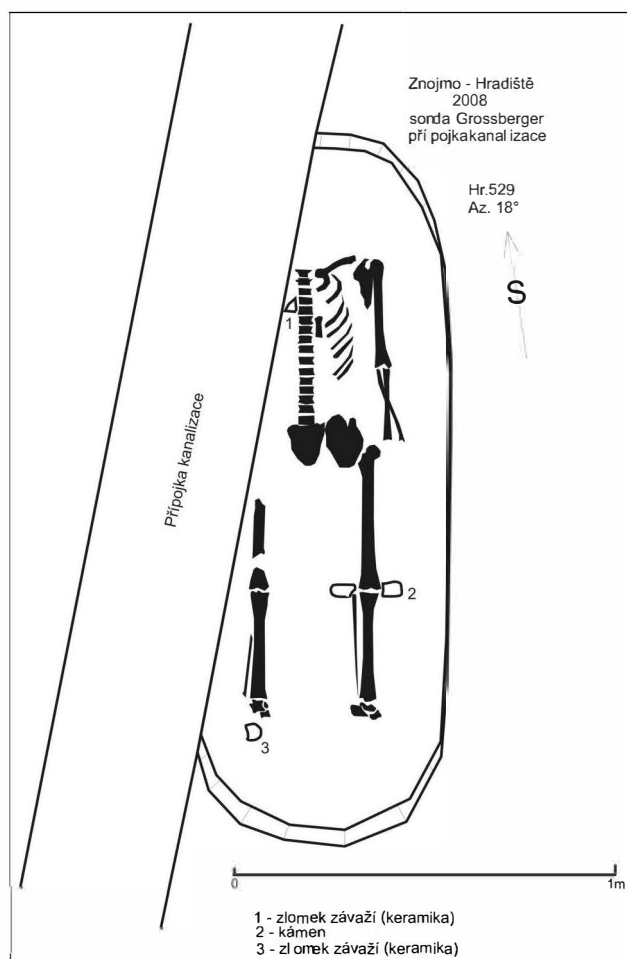
Vedle hlavního výzkumu velkomoravského pohřebiště jsme v průběhu sezony 2008 zabezpečili a provedli také tři další drobné akce, vyvolané hloubením dvou kanalizačních rýh a jedné přípojky inženýrských sítí. Všechny se vázaly na prostor původního vnitřního velkomoravského hradu a jeho opevněného předhradí.

3/ Sonda Grossberger, Křížovnická ulice č. 23, p. č. 41. Hrob. Záchranný výzkum.

Poloha lokality v ZM ČR 1:10 000 (list 34-11-21) je dána souřadnicemi od Z a J s. č. 275/67 mm.

Dne 1. srpna 2008 jsme v souladu s podmínkou ve stavebním povolení byli přizváni k prošetření výkopu kanalizační přípojky rodinného domu p. Grossbergerové. Místo se nachází ve středu staré obce, v těsném sousedství kostela sv. Hypolita.

Stavebník zde zahájil výkopové práce malým strojem již před příchodem archeologů a částečně poškodil náleзовou situaci. Rýha pro plastové potrubí kanalizace zasahovala do hloubky 120 cm. Pod betonovou dlažbou dvorku protínala 80 cm mocnou vrstvu několika navážek a dále 10–20 cm mocnou šedočernou kulturní vrstvu, dosedající nejprve na drolivou a po dvaceti cm již na velmi tvrdou podložní skálu. Vedla od středu obytného domu k centrální ose dvora a následně přibližně severojižním směrem, rovnoběžně s východní stěnou domu, do brány na Křížovnické ulici, kde se napojovala na centrální kanalizační řad. Stratigrafie profilových stěn dokazovala, že celý rýhou protřatý prostor byl v průběhu mnoha minulých staletí značně využíván, porušován a také navyšován různými vrstvami navážek. V západní profilové stěně bylo možné sledovat několik navážkových horizontů s nesořodým materiálem (kameny, zlomky cihel a střešních tašek, keramických střepů různého stáří). Východní profilová stěna měla velmi podobný charakter, vyjma prostoru vzdáleného 2,5 m od severního okraje výkopu, nalézajícího se již v dosahu vstupní brány do usedlosti a Křížovnické ulice. V těchto místech bylo ve světlejších skalních podložích jasně patrné pravidelné vanovité zahloubení, vyplněné tmavou hlínou. Při bližším ohledání se podařilo zachytit a následně vypreparovat zbylou část porušeného hrobu, v němž byla uložena lidská kostra dospělého je-

Obr. 147: Znojmo-Hradiště. Porušený kostrový hrob v rýze kanalizace. Sonda Grossberger. (Kresba J. Kováčik). *Abb. 147: Znojmo-Hradiště. Beschädigter Skeletgrab in der Kanalisationsrinne. Die Sondage Grossberger.*

čince v natažené poloze na zádech s rukama podél těla. Hrob byl porušen bagrem. Jeho lžice zničila a s hlínou také odebrala lebku společně s pravou rukou a polovinou trupu skeletu. V prostoru hrudního koše a vně pravého chodidla byly nalezeny kusy keramického závaží. Pod levým kolenem potom ležel ještě větší plochý kámen. Z hrobu označeného, č. 529, se nepodařilo vyzvednout žádný další předmět hmotné kultury či jiný chronologicky citlivý nálezy, který by umožnil alespoň přibližně datovat zachycený hrobový celek.

4/ Sonda Havlíček, Křižovnická ulice 35, p. č. 34. Záchraný archeologický výzkum.

Poloha lokality v ZM ČR 1:10 000 (list 34-11-21) je dána souřadnicemi od Z a J s. č. 260/72 mm.

Dne 12. října 2008 došlo k prošetření výkopu kanalizační přípojky rodinného domu p. Havlíčka. Parcela se nachází při jihozápadním okraji původní středověké obce a přímo se dotýká vnitřního velkomoravského opevnění, které využilo tělesa pravěkého valu. Výkop pro kanalizaci byl 9,5 m dlouhý a 1 m široký, vedený průjezdem a částí dvora domu. Průzkumem bylo zjištěno, že geologické podloží je tvořeno mírně zvětralou skalní drtí. Ta vystupuje na povrch jen několik centimetrů pod dlaždicovou podlahou průjezdu a dvora domu, kde byl výkop prováděn. Téměř rovné skalní podloží se začínalo mírně svažovat na 4,5. m výkopu v jižním směru. Zde nasedala

na skalní podloží tmavá navážková vrstva, která při jižním okraji dosahovala mocnosti 80 cm. Její prospekci jsme zjistili, že obsahuje pouze recentní materiál (především střepy skla a glazovaných střepů nádobí). Tyto navážky vznikaly pravděpodobně s nivelováním terénu dvora. Z jižní profilové stěny výkopu bylo také jasně patrné, že byl tento prostor již vícekrát v minulosti porušen, zejména pak kanálem pro odvod dešťové vody.

Šetření nepřineslo žádné významnější nálezy. Jen doplnilo informace o stratigrafii a charakteristice skalního podloží.

5/ Sonda Kašpar, zahrada nad Pivovarským údolím, p. č. 236/2. Záchraný výzkum.

Poloha lokality v ZM ČR 1:10 000 (list 34-11-21) je dána úsečkou mezi body od Z a J s. č. 228/70 a 238/78.

Dne 27. listopadu 2008 došlo k prošetření výkopu přípojky inženýrských sítí na pozemku p. O. Kašpara (Přímětice 553, Znojmo). Výkop pro inženýrské sítě byl 77 m dlouhý, 0,5 m široký a 1,2 m hluboký. Podle sdělení majitele byla tato parcela v průběhu druhé poloviny 20. století terasovitě upravována postupným navážením hlíny na pozemek. Průzkum tyto informace potvrdil. Na profilových stěnách byly patrné vrstvy tmavé hlíny s absencí jakýchkoliv nálezů (pomineme-li několik skleněných střepů z lahví). Skalní podloží se nacházelo v hloubce 1,1 m, jediným zásahem do podloží byla na 15. metru rýhy od západního okraje 20 cm široká rýha (směr S–J), v níž byla uložena kovová trubka již nefunkčního vodovodu. Profilové stěny na severním okraji vykazovaly stopy po různých zásazích, souvisejících opět s budováním kanalizačního řádu.

Bohuslav F. Klíma, Lukáš Kratochvíl

Literatura

Klanica, Z. 2006: *Nechvalín, Prušánky. Čtyři slovanská pohřebiště I, II.* Brno.

Klíma, B. 2001: Objev prvního velkomoravského kostela na hradišti sv. Hypolita ve Znojmě. *Sborník prací PdF MU, řada spol. věd 18*, 3–24.

Klíma, B. 2004: Objev části velkomoravského pohřebiště pod středověkým až novověkým hřbitovem u kostela sv. Hypolita ve Znojmě-Hradišti. In: G. Fusek (ed.): *Zborník na počesť dr. Dariny Bialekovej.* Nitra, 179–190.

Klíma, B. 2008: Znojmo (okr. Znojmo), Hradiště sv. Hypolita. *Přehled výzkumů 461–463.*

Staššíková-Štukovská, D., Thurso, M., Šefčáková, A., Lietava, J. 2006: Archeologická a paleopatologická interpretácia atypického hrobu 22/86 z včasnostredovekého pohrebiska v Borovciach (okr. Piešťany). In: V. Hašek, R. Nekuda, M. Ruttikay (eds.): *Ve službách archeologie VII.* Brno, 208–222.

Resumé

Znojmo (Bez. Znojmo), Burgwall des Hl. Hippolytus – Pöltenberg. Mittlere Burgwallzeit. Begräbnisstätte. Probe und Rettungsgrabung.